

Rotaļas ar zinātni

Elmārs Grēns,
Latvijas Zinātnes
padomes
priekšsēdētājs;
Juris Ekmanis,
LZA prezidents;
Mārcis Auziņš,
LU rektors

NACIONĀLAIS attīstības plāns kā vienu no Latvijas attīstības trim prioritātēm definē zinātnes un pētniecības attīstību. Uz zināšanām balstīta sabiedrība, eksporta produkti ar augstu pievienoto vērtību — visi šie mērķi precīzi uzskaitīti šajā politikas plānošanas dokumentā. Jautājums tikai, kā to realizēt dzīvē, ja nākamajā gadā valsts atbalsts zinātnei varētu tikt samazināts gandrīz par 20%. Jo tieši tāds pašreiz ir Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) priekšlikums, kas pamatots ar «solidāro» izdevumu samazināšanas politiku visā valsts pārvaldē un tautsaimniecības nozarēs — kopumā par 10,6%. Un tas notiek situācijā, kad Latvijā atvēlētais finansējums zinātnei un augstākajai izglītībai ir apmēram trīs reizes mazāks nekā vidēji Eiropas Savienības valstīs.

Jau esam pieraduši, ka zinātne un inovācijas kā valsts prioritāte pastāv vien deklarāciju līmenī, ignorējot gan ES Lisabonas stratēģijas pamatnostādnes, gan pašas Latvijas likumdošanu, kas paredz katru gadu palielināt valsts budžetu zinātnei par 0,15% no IKP, līdz tas sasniegs vismaz 1% no IKP. Pašreizējais zinātnes finansējums — 0,29%, maigi izsakoties, ir visai tālu no plānotā un nepieciešamā. Tas liek secināt, ka pēdējos divus gadus ilgušais optimisms, ko veicināja jūtams valsts budžeta pieaugums un reāls ES strukturālo fondu atbalsts, beidzies līdz ar 2007. gada beigām.

Zinātnes «badināšana»

Visi šie fakti un valsts līdz šim realizētā politika liek uzdot loģisku jautājumu — vai, samazinot finansējumu zinātnei un pētniecībai, tiek netieši pasludināts, ka valsts attīstības stratēģija tiek mainīta, un kāds ir tās jaunais mērķis?

Plānotais finansējuma samazinājums skars praktiski visus zinātniekus — gan augstskolās, gan neatkarīgos pētnieciskos institūtos. Tēlaini runājot, to varētu nosaukt par «griešanu dzīvā miesā», jo vismagāk cietīs tieši zinātniskie projekti un pētījumi, jo nebūs iespējams nodrošināt to realizāciju (iekārtu, materiālu, reagentu informācijas līdzekļu utt. iegādi), nerunājot jau par zinātnieku darba apmaksu — algām.

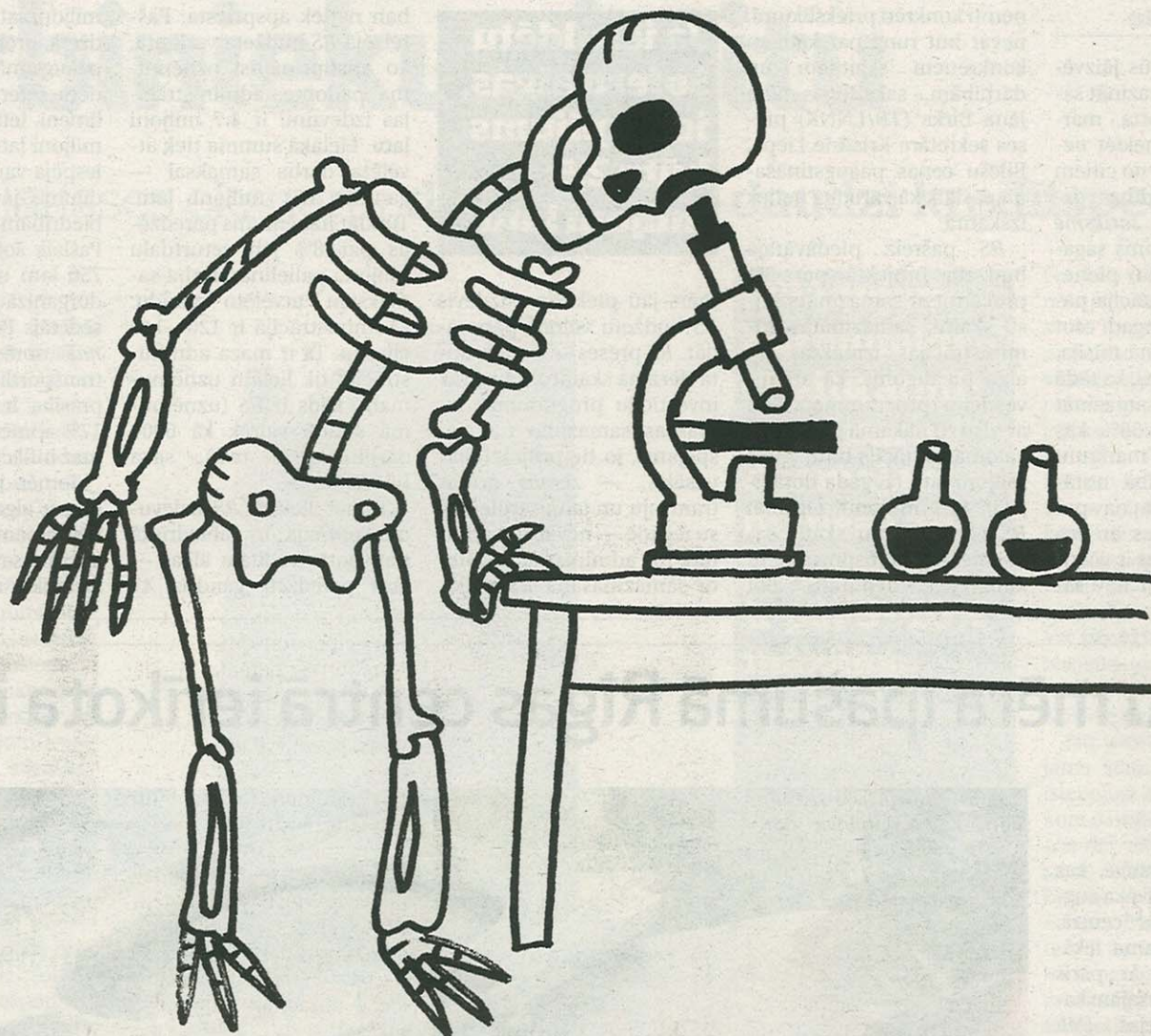
Pašlaik varam tikai prognozēt, ko nākotnē mūsu valstij nozīmēs priekšlikums 2009. gadā pilnībā atteikties no 2007. gada izcīnītā atbalsta zinātnes attīstībai augstskolās, ar ikgadējo finansējumu 5,65 milj. latu. Kā šāds lēmums ie-

tekmēs studiju kvalitāti Latvijas universitātēs, kuras pilnībā ir atkarīgas no zinātnes īpatsvara studiju programmās? Kā vērtēt izteikto ierosinājumu nākamgad vispār atteikties no Latvijas Zinātnes padomes (LZP) pētījumu projektiem (grantiem), uz kuriem pieteikšanās saskaņā ar likumu jau izsludināta, un 1. oktobrī mēs saņemsim vairāku tūkstošu zinātnieku pētnieciskos projektus?

Pie šo pētījumu projektu satūra un vērtēšanas kritēriju izstrādes, pietuvinot tos starptautiskiem zinātnes standartiem, LZP strādāja turpat veselu gadu. Tika plānots šos jaunā tipa grantus nodrošināt ar pētījumiem atbilstošu finansējumu (5,8 milj. latu 2009. gadā), piesaistot arī ārzemju zinātniekus un ekspertus projektu izvērtēšanā. Bet tagad — mums vienkārši liek atteikties no iesāktā, lai gan skaidri zinām, ka zinātnes «badināšana» nebeigsies vien ar 2009. gadu, ka ekonomikas atlabšana prasīs daudz vairāk laika, nekā sākumā tika prognozēts un gribētos. Tikmēr zinātne augstskolās reizē ar kvalitatīvu izglītību tiks būtiski bremsēta, zinātnieku iniciatīva un pieteiktie projekti tiks iesaldēti uz nenoteiktu laiku.

Atņem vēl vairāk

Vienlaikus ar budžeta samazinājumu pieņemts lēmums, ka turpmāk visi zinātniskie pētījumi tiks aplikti ar pievienotās vērtības nodokli (PVN). Tas izriet no gada sākumā pieņemtajiem grozījumiem likumā «Par pievienotās vērtības nodokli», kuri paredz, ka

Jāpieņem politisks lēmums — nākamā gada budžetu zinātnei un augstākajai izglītībai saglabāt vismaz tādā līmenī, kāds tas bija noteikts šā gada sākumā

18% PVN tiks piemērots visiem pētnieciskajiem projektiem, kuri saņem valsts, pašvaldību vai starptautisko institūciju finansējumu. Pat ja pieļaujam, ka universitātes un institūti varēs pretendēt uz daļēju PVN atmaksu par izdarītajiem iepirkumiem projekta vajadzībām, lai izvairītos no nodokļu dubultaplīkšanas, arī tad mums nāksies šķirties no vismaz 13% katra projekta finansējumā. Tā kā zinātnieku atalgojumu pārsvarā veido ienākumi no pētniecisko projektu realizācijas, tad 20% budžeta līdzekļu sa-

mazinājumam pieskaitīsim vēl 13%. Tas nozīmē, ka reālais līdzekļu samazinājums zinātnei no nākamā gada būs 33% jeb trešdaļa no līdzšinējā finansējuma.

Šīs dramatiskās situācijas sekas varam jau skaidri iztēloties šodien — reāls un vispārējs zinātnieku algas pazeminājums un likumsakarīga speciālistu aiziešana no zinātniskā darba Latvijā, mūsu gaišāko prātu aizbraukšana uz ārzemēm, valsts kopējā intelektuālā potenciāla krišanās utt., nevis tikai nevainīga algu iesaldēšana, kā to iesaka premjers un valdība.

ES nauda — tikai uz papīra

Nereti šādos gadījumos mums atgādina — jūs, zinātnieki, taču saņemat bagātīgu finansējumu no ES strukturālajiem fondiem, lai gan realitātē stāvoklis nebūt nav tik rožains, kā varētu šķist no malas. Birokrātisku un citu no mums neatkarīgu iemeslu dēļ no šiem jaunajiem fondiem 2007. un 2008. gadā vēl neesam saņēmuši ne santīma. Neviens no iecerētajiem projektiem vēl nav sāksis, un arī 2009. gada plāni ir visai neskaidri. Kā zināms, atbalstot pētnieciskos projektus, Eiropas Savienība sedz tikai līdz 85% projekta izmaksu, pārējos 15% finansējuma saņēmējiem, proti, Latvijai, ir jāatrod pašiem. Bet šodienas apstākļos valsts plāno no budžeta segt tikai trešo daļu no šī obligātā līdzfinansējuma, pārējo pārādrēšējot pašiem izpildītājiem, tātad zinātniekiem. Taču ne augstskolām, ne zinātniskajiem institūtiem nav tādu brīvu līdzekļu, jo studentu maksas

un no līgumdarbiem ar uzņēmējiem iegūtos līdzekļus nemaz nedrīkst izmantot citiem mērķiem. Neesam redzējuši tādu kontraktu, kas atļautu izmantot no uzņēmējiem saņemtos līdzekļus citu ar konkrēto uzdevumu nesaistītu projektu finansēšanai. Tas pats aizliegums attiecas arī uz studentu maksām.

Varētu iesaistīt projektu izpildē arī uzņēmējus, kas būtībā ir visai apsveicama rīcība, un lūgt tiem segt vajadzīgo līdzfinansējumu. Taču tad mēs drīz vien nokļūtu pavisam citā situācijā, kad ES paredz segt vairs tikai 50% projekta izmaksu. Šaubāmies, vai pašmāju uzņēmēji būs gatavi ieguldīt tādu līdzekļu visai dārgos pētnieciskos projektos. Tas ir acīmredzams strupceļš, kas prasa risinājumu, bet valdība tādu līdz šim nav piedāvājusi. Ir skaidrs, ka nepieciešams precīzs plāns, kā jau vistuvākajā laikā tiks kompentēts šis zinātnes budžeta samazinājums.

Nākotne — «mulķu zeme»?

Vai tiešām mēs būsīm piekrauši tos daudzos desmitus augsti kvalificēto Latvijas zinātnieku, kuri noticejuši valdības solījumiem un pēc ilgstoša pētnieciska darba ārzemju universitātēs un institūtos tagad atgriezušies strādāt Latvijā? Vai tādā veidā nedodam nepārprotamu signālu jaunajiem studentiem, ka Latvijā nav un nebūs perspektīvas zinātniskai darbībai, tādējādi paverot tiem ceļu uz rietumu laboratorijām, kur viņus sagaidīs atplestām rokām? Jo jau šā gada 23. maijā pieņemtais Eiropas Komi-

ZĪMĒJUMS — ERNESTS KLAVIŅŠ, DIENA

sijas dokuments aicina ES valstīs būtiski atvieglot zinātnieku mobilitāti (lasi: aizplūšanu no Latvijas). Vienlaikus katra valsts cenšas saglabāt un vairot savu intelektuālo potenciālu, tikai ne Latvija. Vai tiešām izrādīsies, ka mēs dzīvojam mulķu zemē?

Problēmas risinājums

Ir pilnīgi skaidrs, ka nākamgad augstākās izglītības un zinātnes budžets samazināsies ne tikai absolūtos skaitļos, bet arī procentuāli. Tas ir nepieļaujami. Taču vai ir iespējams kāds pieņemams problēmas risinājums apstākļos, kad visu nozaru finansējums nākamajā gadā solās būt nepietiekams? Domājam, ka ir. Jāpieņem politisks lēmums — nākamā gada budžetu zinātnei un augstākajai izglītībai saglabāt vismaz tādā līmenī, kāds tas bija noteikts šā gada sākumā. Kaut vai uz to nozaru rēķina, kuru finansējuma procentuālā daļa valsts budžetā ievērojami pārsniedz vidējo finansējumu Eiropas Savienības valstīs. Viena no šīm jomām ir valsts pārvalde.

Vēl nesen izglītības un zinātnes ministre Tatjana Koķe solījās nekādā gadījumā nepieļaut budžeta samazināšanu zinātnei un augstākajai izglītībai, tāda esot viņas stingra apņemšanās — viņas «sarkanā līnija». Arī mums, zinātniekiem, ir sava «sarkanā līnija», kuru pārkāpjot, mūsu prāt, nav vairs vietas konstruktīvam dialogam. Gribētos cerēt, ka šīs abas līnijas nekrustosies, bet saplūdis vienā. Jo ar zinātni rotaļāties nedrīkst, Latvijas nākotnes vārdā — nedrīkst!♦